

Matyoqubova Z.B.

Renessans ta'lim universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yoshlarni to'garak mashg'ulotlarida jismoniy tayyorgarligini takomillashtirish, sport turlari bilan shug'ullanayotgan o'quvchilarning trenirovka mashg'ulotlarini tashkil etish yoritilgan.

Kalit so'zlar: *To'garak, jarayon, mashg'ulot, tashkil etish, tarbiya, metod, pedagogika, tartib, intizom*

Mamlakatimizda har xil sport turlarini rivojlantirishga, yoshlarni sportga jalb qilish va iqtidorli sportchilarni saralash xalqaro sport maydonlarida yuqori natijalarni ta'minlay oladigan malakali sportchilar orasidan O'zbekiston terma jamoalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratiladi. Respublikamizda har tomonlama yetuk va yuksak ma'daniyatga ega jismonan sog'lom insonni shakllantirish uchun aholining jismoniy tarbiya va sport sohasidagi bilimlari va malakasini oshirish, iqtidorli yoshlarni saralash hamda tayyorlashning innovatsion shakllari hamda metodlarini joriy etishga ustuvor vazifa sifatida qarash joiz. Shu o'rinda yosh shug'ullanuvchilarni – bo'lajak ma'naviyati yuksak insonlar sifatida voyaga etishi muhim masala hisoblanadi.

Tarbiyaning bosh maqsadi - yosh avlodni ma'naviy-axloqiy tarbiyalashda xalqning boy milliy, ma'naviy-tarixiy an'alariga, urf-odatlarini hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslangan samarali tashkiliy, pedagogik shakl va vositalarni ishlab chiqib, amalda joriy etishdir. Tarbiyaning asosiy vazifasi - shaxsning aqliy, axloqiy, erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanishi, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir. Buning uchun: - yoshlarni erkin fikrlashga tayyorlash, hayot mazmunini tushunib olishlariga ko'maklashish, o'z-o'zini idora va nazoratqila bilishni shakllantirish, o'z shaxsiy turmushiga maqsadli yondashuv, ularda reja va amal birligi hissini uyg'otish; - o'quvchilarni milliy, umuminsoniy qadriyatlar, Vatanimizning boy ma'naviy merosi bilan tanishtirish, madaniy hamda dunyoviy bilimlarni egallashga bo'lgan talablarini shakllantirish, malaka hosil qildirish, tobora o'stirib-boyitib borish vaestetik tushunchalarini shakllantirish; - har bir o'smirning bilimdonligini va ijodiy imkoniyatlarini aniqlab, ularni rivojlantirish. Inson faoliyatini turli sohalarida joriy qilib ko'rish. Bolalar ijodkorligi, iqtidorini yuzaga chiqarish va yanada qo'llab-quvvatlash uchun shart-sharoit hozirlash; - insonparvarlik odobi me'yorlarini shakllantirish (birbirini tushunadigan, mehribonlik, shafqatlilik, irqiy va milliykamsitishlarga toqatsizlik), muomala odobi kabi tarbiya vositalari (nohaqlikka, yolg'onchilik, tuhmat, chaqimchilikka toqatsizlik) keng qo'llanishi lozim; - vatanparvarlik, dunyoviy fikrlash, jamiyatimizda yashayotgan odamlar bilan o'zaro munosabat-muloqotni o'rganish, o'z xalqi, davlati, uning himoyasi uchun hamisha shay bo'libturish, O'zbekiston Respublikasi va boshqa davlatlarning ramzlariga hurmat bilan qarash, yosh avlodni O'zbekiston Konstitutsiyasiga, Bayrog'iga, Gerbiga, Madhiyasiga, Prezidentiga sadoqatli qilib tarbiyalash; - qonuniy jamoa axloqi va turmush qoidalariga hurmat bilan qarashni

tarbiyalash, shaxsning noyob qirralarini belgilovchi fuqarolik va ijtimoiy mas'uliyat hislarini rivojlantirish, o'zi yashayotgan mamlakatning ravnaqi, insoniyat taraqqiyotini barqarorlashtirib qolish uchun fidoyilik, ekologik ta'lim-tarbiya; - mustaqil davlatimiz - O'zbekiston Respublikasining ichki va tashqi siyosatiga to'g'ri va xolisona baho berishga o'rgatish. Uning tinchliksevarlik, demokratiya va boshqa davlatlarning ichki ishlariga aralashmaslik, oshkora-ochiq tashqi siyosatiga va o'z xalqining turmush darajasini oshirishga yo'naltirilgan, fuqarolarni ijtimoiy himoya qiladigan ichki siyosatini to'g'ri tushuntirish kerak; - turmushda eng oliy qadriyat hisoblangan mehnatga ijodiy yondoshish fazilatlarini shakllantirish; - sog'lom turmush tarziga intilishni tarbiyalash va rivojlantirish, munosib oila sohibi bo'lish istagini shakllantirish; - yoshlarimizni erkin mustaqil fikrlashga o'rgatish.

Tarbiyaning asosiy tizimi quyidagicha bo'lishi lozim: - tarbiyada tarbiyalanuvchi shaxsini oliy ijtimoiy qadriyat deb tan olish, har bir bola, o'smir va yosh yigit-qizning betakror va o'ziga xosligini hurmatlash, uning ijtimoiy, huquqiy va erkinligini e'tiborga olish; - yoshlarda istak va imkoniyat muvofiqligi tuyg'usini qaror toptirish; milliylikning o'ziga xos an'analari va vositalariga tayanish; - shaxslararo munosabatlarda insonparvarlik, pedagoglar va o'quvchilar o'rtasidagi bir-biriga hurmat munosabatlari, bolalar fikriga e'tibor qilish, ularga mehribonlarcha munosabatda bo'lish. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar o'quvchilarning qiziqishi, istaklari, xohish va ehtiyojlariga suyangan hol-da ularning darsdan bo'sh vaqtlarida o'quv-tarbiya jarayonini to'ldiradi. U o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinfdan tashqari ishlar o'ziga xosligi shundaki, to'garak, klub dasturlarining rangbarangligi, ular mazmunidagi yangiliklar o'smir yigit-qizlarning shaxs sifatida shakllanishlari uchun yangi imkoniyatlar yaratadi. 5.2. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar tashkil qilishning nazariy asoslari maktabning o'quvchilar bilan olib boradigan o'quv mashg'ulotlaridan tashqari, xilma-xil ta'lim-tarbiya ishlarini sinfdan tashqari ishlar nomini olgan. Sinfdan tashqari ishlar maktabta'lim-tarbiya jarayonining tarkibiy qismi o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini yo'lga qo'yish shakllaridan biridir. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlar shaxsni har tomonlama kamol toptirish va uni hayotga, aktiv faoliyatga tayyorlash uchun keng imkoniyatga ega. Bu ishlar bolalarning qiziqishlariga muvofiq tarzda ko'ngillilik asosida tashkil qilinadi.

To'garaklar birnecha xilda bo'lishi mumkin:

- a) fan to'garaklari;
- b) mohir qo'llar to'garaklari;
- d) duradgorlik to'garaklari;
- e) sport to'garagi;
- f) badiiy to'garak.

Bu to'garaklarni o'rta umumta'lim maktablarida sinf rahbari va tarbiyaviy ishlar tashkilotchisi uyushtiradi. Sinf rahbari to'garak rahbarlariga yaqindan yordam beradi. Qiziqishlari, intilishlari bir xil bo'lgan o'z o'quvchilarini biror to'garakka a'zobo'lishga chorlaydi. Sinfdan va maktabdan tashqari tashkil qilingan ishlar o'quvchilar hayotidagi tarbiyaviy faoliyatni to'ldiradi. Ularning dunyoqarashi to'g'ri shakllanishiga, axloqiy kamol topishiga ko'maklashadi. Nazariy bilimlarni amaliyot, ishlab chiqarish bilan chambarchas

bog'lanishiga zamin yaratadi. Sinfdan va maktabdan tashqari ishlarga rahbarlik qiluvchi tashkilotchilarning vazifalari ham ko'p qirralidir.

Maktabda tarbiyaviy ishlarni aniq rejalashtirmasdan uning mazmuni, shakl va usullarini aniqlamasdan, ma'lum bir tizimga solmasdan turib ko'zda tutilgan maqsadga erishish qiyin. Sinfdan tashqari ishlarining tarbiyaviy ta'siri ko'p darajada o'quv jarayonini tashkil etish saviyasiga hamda o'quvchilar jamoasining xilma-xil ishlarni qanday yo'lga qo'yishiga bog'liqdir. Sinfdan tashqari faoliyat majburiy dastur bilan chegaralanmaydi, balki yoshlari har xil o'quvchilarni ixtiyoriy ravishda birlashtiradi. Ularning tashabbusi asosida ishlarni amalga oshiradi, fanga qiziqtiradi, ularni xalqning madaniy hayoti muhitiga olib kiradi. Sinfdan tashqari ishlar shaxsdagi ijtimoiy faollik, ijtimoiy onghamda axloqiy odatlarni tarkib toptirishning eng muhim omilidir. Bu faoliyat ilmiy jamoa, adabiy va maktab teatrlarining ishlari, turli mavzularda o'tkaziladigan kitobxonlar konferensiyasi va unozaralar, siyosiy, axloqiy, ilmiy ommabop va mehnat mavzularidagi ma'ruza va suhbatlar, ijtimoiy foydali mehnat, siyosiy axborot, bayram kechlari va ertaliklari, to'garak mashg'ulotlarini o'z ichiga oladi. O'quvchilarning sinfdan tashqari ishlari o'z mazmuniga ko'ra tafakkur faoliyati va munosabat vositasi hisoblanadi. Tarbiyaviy ishlar bolalarning kundalik hayotidan olingan aniq dalillar va voqealarni, badiiy adabiyot, vaqtli matbuot, kinofilmlardan olingan misollarni tahlil etish hamda muhokama qilish asosida o'tkaziladi. Bu ishlarining xususiyati shundaki, bolalarni o'zining axloqiy xatti-harakatlari haqida mulohaza yuritishga va ularga to'g'ri baho berishga o'rgatadi. Sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy ishlar o'quvchilarning darsdan bo'sh vaqtlaridagi o'quv tarbiya jarayonini to'ldiradi va kengaytiradi, o'quvchilarni mustaqil bilim olishlari, ijobiy qobiliyatlarini, tashabbuskorligini oshirishga imkoniyat yaratadi. Sinf jamoasi bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarining hajmi, asosiy yo'nalishlari, mazmuni har bir bosqichda o'quvchilarning psixik rivojlanishi darajasiga mos kelishi lozim. Tarbiyaviy ishlar pedagogdan butun qobiliyatini ishga solishni, tinmay izlanishni taqozo etadi. Chunki kelajak avlod tarbiyalangan, uyushgan, ahil, jonajon Vatanimizning haqiqiy fuqarolari bo'lishi kerak. Maktabda boshlang'ich sinflarda tarbiyaviy ishlarni olibborish, uni yo'lga qo'yish sinf rahbari yoki tarbiyaviy ishlartashkilotchilari tomonidan uyushtiriladi.

Xulq-atvorni tarbiyalash ongni tarbiyalashga qaraganda murakkab. O'quvchilar talablar mohiyatini yaxshi anglashlari mumkin, biroq aksariyat hollarda ularga rioya qilmaydilar. Shu boismuntazam ravishda mashq qildirish madaniy xulq-atvorni odatga aylantiradi. Talablarning qo'yilishi jarayonida ularga o'quvchilarning amal qilishi ustidan nazorat o'rnatish lozim. Nazorat qilib borish turli shartlar yordamida amalga oshiriladi, chunonchi, xulq-atvor jurnalini yuritish, sinfdagi navbatchilik uchun stend baholarni qayd etib borish va boshqalar. Nazorat haqqoniy va muntazam bo'lish kerak. Uning natijalaridan o'quvchilarni ogohetib borish lozim. Jamoani uyushtirish va jinslashtirish. U faollarni tarbiyalash bilan chambarchas bog'liq. Jamoa faollarini shakllantirish jamoaning u yoki bu faoliyatga nisbatan ehtiyoji mazmunidan kelib chiqadi. Jamoa faollarini aniqlash uchun o'qituvchi o'quvchilar faoliyatini, ularning jamoa ishlarida ishtiroki, xulq-atvorini kuzatib borishi, har bir o'quvchining ijtimoiy faoliyatni tashkilotish layoqatini aniqlashi zarur. Jamoa faollarining tarkibini bolalarning o'zlari, albatta, pedagog ishtirokida va rahbarligida tanlashsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. Bunda pedagog jamoa

faollarining har bir a'zosi zimmasiga muayyan vazifa yuklash, ma'lum davrda ana shu vazifalariyuzasidan hisobot berib borishlariga erishish lozim. Maktabning ma'naviy-ma'rifiy ishlar bo'yicha direktor o'rinbosari o'quvchilarga nisbatan mehr va muhabbat, pedagogik jamoaga va ota-onalarga nisbatan talabchan bo'lgan holda ish tutishi va muntazam o'z ustida ishlab, sabrbardoshli, o'z fikrlarini puxta bayon qilib, o'zgalarni o'ziga jalb qila oladigan xislatlarni o'ziga mujassamlaydi. To'garak rahbari to'garak mashg'ulotida samaradorlikka erishish uchun to'garak mashg'uloti ishlanmasiga alohida e'tibor qaratishi, uni zamonaviy pedagogik texnologiyalar asosida tuzishi lozim. Bunda to'garak rahbari oldiga qo'ygan har bir maqsadga xolisona, bolalar tushinishi uchun uning soddaligiga alohida e'tibor berishi kerak.

To'garak rahbarlari to'garak mashg'ulotlari ishlanmasini quyidagi tartibda tuzishlari mumkin. To'garak bu ma'lum bir bilim sohasiga qiziqishni kuchaytiradigan va amaliy faoliyat bilan shug'ullanmoqchi bo'lgan talabalarning ixtiyoriy birlashmasi. Doiralardagi mashg'ulotlar dasturning mavjudligi, muntazamligi, vaqt davomiyligi va ishning o'ziga xos profili bilan tavsiflanadi. To'garaklar maktabda to'garak ishlari tizimining bir qismidir. Pedagogik lug'atga ko'ra, to'garak ishlari bolalar uchun qo'shimcha ta'lim shakllaridan biri bo'lib, u turli xil to'garaklar, sektsiyalar va to'garaklarni tashkil etishdan iborat. To'garak ishi talabalar uchun qiziqishlariga asoslanib ixtiyoriy ravishda tanlangan faoliyatning shaxsiyat uchun muhim, qadriyatlarga asoslangan, individual tajribasini o'zlashtirish sohasiga aylandi. Bu talabalarga kasbiy o'zini o'zi belgilashda yordam beradi, asosiy tarkibiy qismda olingan bilimlarini, kuchli tomonlarini amalga oshirishga yordam beradi.

Fanlararo to'garaklar ichida eng keng tarqalgani fizik-texnik, texnik ijodkorlik to'garaklar hisoblanadi. Bu to'garaklarda o'quvchilar faoliyatining mazmuni to'garakning o'z nomidan kelib chiqadi. Texnik-ijodkorlik to'garaklarda o'quvchilarning mehnat obyektlari, odatda, turli modellar bo'ladi. Bunda o'quvchilar texnologiya fanida o'rganiladigan muayyan qonuniyatlarni misollar bilan oydinlashtirishga muvaffaq bo'ladilar, bu esa fan asoslarini o'zlashtirishda yordam beradi. Ikkinchi tomondan esa o'quvchilar model konstruksiyasini loyihalaydi va yaratadi. Fizik-texnik to'garaklarga bir vaqtning o'zida fizika va texnologiya fani o'qituvchilari rahbarlik qiladilar. Fanlardan tashqari to'garaklar hozirgi vaqtda sinfdan tashqari ishda kengroq tarqalgan. O'quvchilar faoliyatining mazmuniga ko'ra bu to'garaklar turli-tuman bo'lishi mumkin. Mazkur holda gap shunday predmetdan tashqari to'garaklar haqidagina boradiki, ularning ishlari uchun maktab ustaxonalaridan moddiy bazasifatida foydalaniladi, yoki o'quvchilar faoliyati texnologiya fani darslarida olingan bilim va malakalarga tayanadi. Fandan tashqari to'garaklarga rahbarlik qilishga ko'pincha baza korxonalar xodimlari, ota-onalar taklif etiladi. O'qituvchi esa ularga metodik yordam ko'rsatadi. To'garaklar ishining mazmuni dasturlarda belgilab beriladi. Bu dasturlarni xalq ta'limi qoshidagi metodik kabinetlar, shuningdek, yosh texniklar ishlab chiqadi. Dasturlar bir va ikki o'quv yiliga mo'ljallangan bo'ladi. To'garak mashg'ulotlari, odatda, har haftada bir marta ikki soatdan o'tkaziladi.

Xulosa qilib aytganda to'garak mashg'ulotlari talabalarni darsdan tashqari bo'sh vaqtlarini mazmunli o'tkazishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Lyaudis V.L. - Metodika prepodavaniya psixologii, iz.vo 2000 URAO
2. Davletshin M.G. Obshaya psixologiya T. 2002
3. Хайдаров, С. А. (2023). Тарих дарсларида санъат асарларидан фойдаланишнинг усуллари. Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 3(1/2), 92-96.
3. Qutbiddin Burxonov, Oliy Majlis Senatining Mudofaa va xavfsizlik masalalari qo'mitasi raisi. "Jangovar ruh va harbiy salohiyat - bu ikki qudrat qanday bo'lishi kerak?". <https://kun.uz/uz/26862813?q=%2F26862813>
4. Musaev A. TECHNOLOGIES FOR ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 146-149.
5. Musaev A. TECHNOLOGIES FOR ORGANIZING INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN A DIGITAL EDUCATIONAL ENVIRONMENT //International Bulletin of Applied Science and Technology. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 146-149.
6. Мусаев А. Ш. РАҚАМЛИ ТАЪЛИМ МУҲИТИДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИ ДАСТУРИЙ ВОСИТАЛАР АСОСИДА ТАШКИЛ ЭТИШ //E Conference Zone. – 2022. – С. 125-128.
7. Мусаев А. Ш. ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА КОМПЕТЕНТЛИ МУТАХАССИС ТАЙЁРЛАШДА МУСТАҚИЛ ТАЪЛИМНИНГ ЎЗИГА ХОС ҲУСУСИЯТЛАРИ //E Conference Zone. – 2022. – С. 115-117.
8. Irisbayeva Y. Using " Cluster" Method //Eastern European Scientific Journal. – 2018. – №. 6.
9. Irisbayeva Y. Future Educators Professional Readiness to Interact with Preschool Children //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.
10. Irisbayeva Y. PROFESSIONAL READINESS OF FUTURE EDUCATORS TO INTERACT WITH CHILDREN OF PRESCHOOL AGE //European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences Vol. – 2019. – Т. 7. – №. 7.
11. O'tbosarovna I. Y. Improving the professional pedagogical preparation of students to interact with children's mechanisms //Berlin Studies Transnational Journal of Science and Humanities. – 2022. – Т. 2. – №. 1.5 Pedagogical sciences.
12. Yo I. MULOQOT JARAYONIDA BOLA SHAXSINI RIJOVLANTIRISHNING PEDAGOGIK-PSIXOLOGIK JIHATLARI //Экономика и социум. – 2023. – №. 6-1 (109). – С. 165-169.
13. O'tbosarovna I. Y. Pedagogical opportunities for improving the readiness of students to interact with children //Confrencea. – 2022. – Т. 2. – №. 2. – С. 268-270.
14. Ирисбаева Ё. У. ТЕОРИЯ ДЕТСКОЙ ИГРЫ В ПЕДАГОГИКЕ И ПСИХОЛОГИИ //Человек в современном мире: пространство и возможности для личностного роста. – 2023. – С. 26-32.
15. Ирисбаева Ё. У. СВЯЗНАЯ РЕЧЬ-ГЛАВНОЕ ДОСТИЖЕНИЕ В РЕЧЕВОМ РАЗВИТИИ ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА